

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ: SARAY'DAN ÜNİVERSİTE'YE

Murat CANDEMİR*

Özet

Bu makalenin konusunu bir saray kütüphanesinin üniversiteye kadar süregelen ilginç yolculuğu oluşturduğundan, iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda, II. Abdülhamid'in hal'edilip, sürgüne gönderilmesinin ardından Yıldız Sarayı'ndaki iki kütüphanenin tasfiye süreci ve bunun sonunda Maarif Nezareti'ne teslim edilmesi ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, Yıldız Kütüphanesi diye de bilinen Büyük Kütüphane'dir. Diğeri ise, II. Abdülhamid'in Kütüphane-i Hususisi'dir. İkinci kısımda ise, söz konusu kütüphanelerin Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki durumu ele alınmıştır. Buna göre, kütüphaneler Cumhuriyet döneminde Darülfünun'a devredilmiştir. Daha sonra, Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne geçiş sürecinde bu kütüphaneler de üniversiteye itikal etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yıldız Sarayı Kütüphanesi, tasfiye, Darülfünun, İstanbul Üniversitesi, Maarif Nezareti.

II. Abdülhamid'in saray odaklı yönetim anlayışının gereği olarak resmî ikâmetgâhı olarak kullandığı Yıldız Sarayı, giderek onun döneminin sembolü haline gelmişti. Bu bakımdan Yıldız Sarayı ve II. Abdülhamid, birbirini çağrıştıran iki özdeş kelime gibiydi. Çünkü, Yıldız Sarayı'nın adı II. Abdülhamid'le birlikte anılmış ve adeta bu dönemin simgesi haline gelmiştir.

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü; muradcandemir@hotmail.com.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan siyasî gelişmeler, aynı zamanda Yıldız'ı arşivcilik, kütüphanecilik ve müzecilik bakımından önemli tasfiyelerin gerçekleştiği bir mekâna dönüştürmüştür.

Bu noktayı biraz daha açıklığa kavuşturmak için şunlar söylenebilir: II. Abdülhamid'in hal'i sonrasında Yıldız Sarayı'nda gerçekleşen tasfiye işlemleri, başta muhtelif evrak olmak üzere kitaplar, değerli eşyalar, silahlar ve mücevherleri kapsamaktadır. Bunlar ise, yukarıda belirttiğimiz arşivcilik, kütüphanecilik ve müzecilik gibi bilim dallarının ilgi alanına girmektedir. Biz, tasfiye faaliyetleri içerisinden koleksiyon bakımından daha hacimli olan ve Yıldız Kütüphanesi denilen Büyük Kütüphane ile II. Abdülhamid'in Kütüphane-i Hususîsi'nin tasfiyesi sürecini bu makalenin başlangıç kısmında ele alacağız.

Bu bağlamda denilebilir ki, makalenin birinci kısmını, Yıldız Kütüphanesi'nin II. Abdülhamid'in ardından kurulan bir komisyon eliyle tasfiye edilmesi; ikinci kısmını ise, Osmanlı Devleti'nin son bulması ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Yıldız Kütüphanesi'nin İstanbul Darülfünunu'na (1933 sonrası İstanbul Üniversitesi'ne) devredilmesi süreci oluşturmaktadır.

Makalenin konusunu ana hatlarıyla bu şekilde belirttikten sonra, başlangıç olarak Yıldız Kütüphanesi'ni içinde barındıran Yıldız Sarayı hakkında genel planda bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. Yıldız Sarayı'nın bulunduğu bölgeye Kanunî Sultan Süleyman'dan itibaren pek çok padişah ilgi göstermiştir. İlk olarak Sultan I. Ahmed, Beşiktaş tepesi korusunda küçük bir kasır yaptırmıştır. Bölgenin henüz "Yıldız" adını almadığı bir dönemde inşa edilen bu küçük kasrın Yıldız'da yapılan ilk kasır olduğu sanılmaktadır. Ancak V. Murad'ın yerine geçen II. Abdülhamid Nisan 1877'de buraya taşınınca, burası Yıldız Saray-ı Hümayunu adını almıştır. Yıldız Saray kompleksi genel olarak üç bölümden oluşmaktaydı:

A. Saray ve ona bağlı binalar,

B. İç Bahçe'deki Cihannüma köşkü.

C. Dış Bahçe¹.

¹ Sevim İlğürel, "Yıldız Köşkü", *İslam Ansiklopedisi (IA)*, XIII, İstanbul 1986, s. 423-24.

II. Abdülhamid'in hususî kütüphanesi ve bu kütüphanedeki değerli kitap koleksiyonları Dış Bahçe'deki köşklerde bulunmaktaydı. Saray kütüphanelerinden en büyüğü olan Yıldız Kütüphanesi ise, özel bir binada bulunan büyük bir kütüphaneydi. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili çeşitli dillerde basılmış eserler ile el yazması birçok kitap tasnif edilmiş bir biçimde bu kütüphanede yer almaktaydı².

Arşiv belgelerinden elde ettiğimiz bilgilere göre, kütüphanenin resmî adı "Kütübhâne-i Hümayûn"dur³. Bununla birlikte, Dış Kütüphane veya Büyük Kütüphane de denilmektedir⁴. Ayrıca Osman Nuri, "Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı" adlı eserinde, Yıldız sarayı'nda dört kütüphane olduğunu bildirmektedir⁵. Görüşümüze göre, Yıldız Sarayı'ndaki kütüphane sayısının bu kadar fazla olarak belirtilmesi, yukarıda da dile getirdiğimiz gibi, muhtemelen

² S. İlgürel, *a.g.m.*, s. 427. Yıldız Sarayı'nda inşa edilen Şale kasrı ile muhafaza duvarı bitişiğinde "müceddeden" inşası irade gereği olduğu belirtilen Kütübhâne-i Hümayun'un keşif defterine göre "Kütübhâne-i Hümayûn ebniyyesi masârifi" 251890, 25 Osmanlı lirası ve "Muhâfaza Duvarı masârifi" ise 57130 Osmanlı lirası olarak gösterilmektedir. Bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Perâkende Evrâkı-Hazine-i Hassa Ma'râzâtı (Y. PRK. HH.)*, nr. 23/17 [tarihsiz].

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Yıldız Kütüphanesi'ne ait komisyon defterlerinden, daha büyük ebatlara sahip olan ilk üç defterin sayfalarının üst kısımlarında yer alan antetlerde, Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin resmî adı, "Kütübhâne-i Hümayûn-i Cenâb-ı Mülûkâne" olarak belirtilmektedir. Kısaca "Kütübhâne-i Hümayûn" denilen bu kütüphane, Dış Kütüphane ya da Büyük Kütüphane adıyla da anılmaktadır. Yıldız Kütüphanesi denildiğinde de bu kütüphane kastedilmektedir. Bk. BOA, *Yıldız Esas Defteri (YED)*, nr. 397, 398, 399.

⁴ Zikrettiğimiz bu komisyon defterlerinin birincisinin, komisyon üyelerinin kütüphanenin tasfiyesine ait açıklama ve imzalarının yer aldığı son sayfasında, Yıldız Sarayı Kütüphanesi için "Dış Kütübhâne" denildiği görülmektedir. Bk. BOA, *Yıldız Esas Defteri (YED)*, nr. 397, s. 392. Diğer dördüncü defter ise, gerek ebat, gerekse hacim bakımından diğer üç deftere göre biraz daha küçüktür. II. Abdülhamid'in hususî kütüphanesinden alınıp, Yıldız (Büyük veya Dış) Kütüphanesi'nin esas defterlerine geçirilen kitaplara ait ve geçici olarak tutulan bir defterdir. Defterin ilk sayfasında bu durum şöyle belirtilmiştir: "Hususî Kütübhâne'den gelüb numroları muhâfaza edilmek şartıyla Yıldız Kütübhânesi'nin esas defterlerine tatbikan bi't-tasnif kayd ve tezyifli der-dest bulunan kütüb-i mütenevvi'a-i İslâmiyye ve ecnebiyye vesâ'ire defter-i muvakkatı". Bk. BOA, *YED*, nr. 400. Yıldız Esas Evrakı ve Defterlerini içeren arşiv fonu yeniden düzenlemeye tabi tutulmuş ve bu sebeple defterlerin eski referans numaraları değişikliğe uğramıştır. Ancak, eski numaraların yeni karşılıkları ilgili kataloglarda belirtilmiştir. Bu değişiklikten dolayı, biz de yeni referans numaralarını kullanmayı gerekli gördük.

⁵ Tuba Çavdar Karatepe-Hüseyin Türkmen, "Yıldız Sarayı Kütüphanesi", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim*, İstanbul 12-15 Nisan 1999, s. 638.

II. Abdülhamid'in Hususî Kütüphanesi'nin Dışbahçe'deki köşklere dağılık halde bulunmasının yol açtığı bir yanlış anlama biçiminde açıklanabilir. Bu bağlamda, biz Yıldız Kütüphanesi'nin tanımlanmasıyla ilgili başka bir duruma işaret etmek istiyoruz. Buna göre, Yıldız Kütüphanesi denildiğinde, birinci planda Kütüphane-i Hümayun vurgusu bulunmaktadır. Ancak, Kütüphane-i Hümayun göz ardı edilmemek kaydıyla, bazen her ikisine birden Yıldız Kütüphanesi denilerek daha kolay bir tanımlama yolu seçilmiş gibi gözükmektedir. Bunun, Kütüphane-i Hümayun ile Hususî Kütüphane'nin sarayda bulunmasının ve aslında her ikisinin de padişaha ait olmasının çağrıştırdığı saray odaklı ve kapsayıcı bir düşünceyi yansıttığına inanıyoruz. Bu noktadan hareketle, iki kütüphane arasındaki ayrımın, kesinlik arz etmesi gereken taktır, defter kaydı vs. gibi resmî kayıtlar haricinde, örfî manada çok keskin olmadığının söylenebileceği kanaatindeyiz.

Yıldız Kütüphanesi'nin inşa tarihine dair değişik bilgilere rastlanmaktadır. Kesin olarak belirtilmemesine rağmen, kütüphanenin inşaatına tahminen 1887 yılına yakın bir tarihte başlanıldığı ve on yıl gibi uzunca bir süreden sonra yaklaşık 1897 yılında tamamlandığını muhtemel kılan birtakım kayıtlara rastlanmaktadır. Bununla birlikte, 1893 tarihinde daha önce başka bir yerden şimdiki yerine nakledildiğine dair bir belge de bulunmaktadır⁶. Kütüphanenin kuruluşu ile birlikte hafız-ı kütüb ve diğer personelin de görevlendirildiği bilinmektedir. Mart-Şubat 1323 (1907-1908) Kitabî-i Şehriyârî maaş listelerine göre; 1710 ile 1767 kuruş maaş alan 15 (bazı aylarda 16) kütüphaneci ve kütüphane memuru bulunmaktadır⁷. Ancak önceki tarihlerde Yıldız Kütüphanesi'nin kadrosunda kaç hafız-ı kütüb olduğu ve ne kadar ücret aldıkları tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte hafız-ı kütübler arasında tarihçilerden Fındıklılı İsmet Efendi'nin bulunduğu ve Arnavud Şeyhi Ruhi

⁶ T.C. Karatepe-II. Türkmen, a.g.m., gös. yer.

⁷ Kütüphanenin Maarif Nezareti idaresine verilmesinden sonra personel, bazı görevlerin adlarının değiştirilmesiyle yine bu Nezaret'e bağlı olarak çalışmayı sürdürmüştür. 1913 yılında ise kütüphane personeli 2 hafız-ı kütüb ve 2 hademedden oluşmaktaydı. Bk. Karatepe-Türkmen, a.g.m., s. 639-40.

Mustafa'nın oğlu Sabri Kalkandelen'in⁸ kütüphane müdürlüğü yaptığı konusunda bazı bilgilere sahibiz⁹.

Kütüphanenin kitapları sarayın mücellidhanesinde ve dışarıdaki atölyelerde, genelde bordo deri ve kırmızı kadife ile kaplandığı, Türkçe, Arapça, Farsça ve diğer dillerdeki yazma ve matbu kitapların, genel olarak düzenli bir şekilde tasnif edilerek, numaralı kitaplıklarda dizildiği belirtilmektedir. Fakat, batı dillerindeki kitapların pek düzenli olmadığı söylenmektedir¹⁰. Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan kitaplardan batı dillerinde olanlarının, pek de düzenli bir tasnife sahip olamamalarına gerekçe olarak tercümanlar tarafından tasnif edilmeleri gösterilmektedir. Ancak bu konu yeterince açık değildir ve irdelenmesi gerekmektedir¹¹.

Öncelikle belirtmek gerekirse, biz batı dillerindeki kitapların tercümanlar tarafından tasnif edildiğini ispat edecek bir arşiv belgesine şimdiye kadar rastlayamadık. Konuyla ilgili başka bir kaynakta, II. Abdülhamid'in saray

⁸ Gerçek ismi Ali olmakla birlikte, şiirlerinde kullandığı Sabri mahlası ile şöhret bulduğundan, Kalkandelenli Sabri diye tanınmıştır. 2 Temmuz 1277/14 Temmuz 1861 tarihinde Kalkandelen'de dünyaya gelmiş ve 1 Mart 1304/13 Mart 1888 tarihinde "Kitâbî-i Şehriyârî" unvanı ve 800 kuruş maaş ile Yıldız Sarayı'ndaki kütüphaneye tayin edilmiştir. II. Abdülhamid'in hal'i üzerine maaşı kesilmiş, Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanenin Maarif Nezareti'ne devredilmesi üzerine 700 kuruş maaş ve hafız-ı kütüb unvanı ile yerinde bırakılmıştır. Yıldız Kütüphanesi'nin Darülfünun'a (daha sonra 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun gereği İstanbul Üniversitesi'ne) naklinden sonra Yıldız Kütüphanesi Müdürü unvanı ile görevine devam etmiştir. Bir süre sonra 2000 kuruş maaş ile İstanbul Darülfünun Kütüphanesi Müdür Vekilliğine, ardından 2200 kuruşla Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi memurluğuna tayin edilmiştir. Yaş haddinden emekliliği geldiği halde Vekiller Heyeti kararı ile görevine devam etmiştir. 1 Mart 1934'de emekliye ayrılmış ve 2 Mart 1943 tarihinde de hayata gözlerini kapamıştır. Bk. N.S., "Türk Kütüphaneciliğine Hizmet edenler:13 Kalkandelenli Sabri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V/2 (1956), s. 181-183. Bir belgede, Kütüphane-i Hümayun'da fihrist numaralarının yeniden düzenlenmesi için "Kitâbî-i hazret-i şehriyârîlerinden" Sabri Bey'in yardımına ihtiyaç duyulduğu bildirilmektedir. Belgenin altındaki imza "Abd-ı kulları" imza (Rıza) şeklindedir. Bk. BOA, *Yıldız Perâkende Evrâkı-Saray Görevlileri Evrâkı* (Y. PRK. SGE.), nr. 11/71 [tarihsiz].

⁹ R. Tuba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1995, s. 71.

¹⁰ Nihat Ergin, *Yıldız Sarayı'nda Müzik (Yıldız Sarayı Kütüphanesi Koleksiyonu ve Saraya İthaf Edilen El Yazması Besteler)*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 46.

¹¹ Referans olarak kullandığımız tezdeki dipnotta bu bilginin hangi kaynaktan alındığı belirtilmemiştir. Bk. N. Ergin, *a.g.t.*, s. 46, 53n.

kütüphanecilerinin Arapça ve Türkçe'den başka dil bilmemeleri dolayısıyla, Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan batı dillerindeki kitapların düzenli bir şekilde tasnif edilemediği belirtilmektedir. Bununla birlikte, tercümanların tasnife yardımcı olduklarından söz edilmemektedir¹². Diğer taraftan, II. Abdülhamid döneminde Mâbeyn-i Hümayun Başkâtipliği görevinde bulunmuş olan Tahsin Paşa hatıralarında, Yıldız Sarayı'nda bir mütercim dairesi bulunduğunu kaydetmektedir. Bu daireye atanan memurların ünvanını da "Mâbeyn-i Hümayûn Mütercimi" olarak belirtmektedir. Bunlar arasında Sadrazam Hakkı Paşa, Rûsumat Müdürü Sırrı Bey, Hariciye Tercüme Kalemi Müdürü Nişan ve Sefer efendiler gibi kişilerin ismi geçmektedir. Bundan dolayı, batı dillerindeki kitapların tasnifine tercümanların yardım etmiş olabileceği ihtimali kuvvetlenmektedir. Hatta, bu mütercimlerin, II. Abdülhamid'in uyumadan önce bir musahibe paravan arkasında roman okutma alışkanlığı dolayısıyla, Avrupa'da yayımlanmakla birlikte, henüz Türkçe'ye tercüme edilmemiş bazı romanları II. Abdülhamid için tercüme ettikleri kaydedilmektedir. Bu romanlar arasında en çok tercih edilenlerinin polisiye türde veya cinayetle ilgili olanlar ile seyahatnameler olduğu bildirilmektedir¹³.

Çeşitli batı dillerinde yazılmış Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili bu kitaplar, 15.000 adet civarındaydı. Öte yandan, Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan eserler, satın alınmış veya saraya hediye edilmiş kitapların yanı sıra, "ısmarlama" denilen telif yoluyla koleksiyona dahil edilmiş kitaplardan

¹² Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, II, İstanbul 1327, s. 697.

¹³ Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, haz. Ali Ergenekon, İstanbul 1990, s. 15-16; Ali Said, *Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı*, haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul 1994, s. 39-40. Konuya ilave edilmesi gereken bir bilgi de, Yıldız Sarayı hakkında bir tarihçe yazmış olan Fuad Ezgü'nün, eserinde tercümanların tasnife yardımcı olduklarını dile getirmiş olmasıdır. Fuad Ezgü, söz konusu eserinde yazılı kaynaklardan başka, o tarihte İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Müdürü olan Sabri Kalkandelen'in oğlu Nureddin Kalkandelen, Belediye Müzeleri eski Müdürü İsmail Hakkı Baykal, Millî Saraylar Müdürlüğü Başkatiibi Naci Erişkin ve Yıldız Teknik Okulu emekli resim Müdürü Onnik Türkay gibi kişilerle yaptığı görüşmelerden elde ettiği bilgileri de kitabına aktarmıştır. Bk. Fuad Ezgü, *Yıldız Sarayı Tarihçesi*, İstanbul 1962, s. 22, I-II.

oluşmaktaydı. Ayrıca Topkapı Sarayı Kütüphaneleri'nden buraya getirilmiş eserler de bulunmaktaydı¹⁴.

Değinilmesi gereken diğer bir husus da, Yıldız Sarayı Kütüphanesi, içerdiği zengin koleksiyon sebebiyle, yabancı devlet adamları ve araştırmacılarının da ilgisini çekmiş, ziyaret etmek ve araştırma yapmak istedikleri bir kütüphane olmasıdır¹⁵. Konuyla ilgili bir belgede, Yıldız Sarayı Kütüphanesi kastedilerek, Kütüphane-i Hümayun'un mevcudunun günden güne çoğaldığı, ara sıra ziyaret maksadıyla bazı misafirlerin geldiği, bundan sonra gelmelerinin de beklendiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Kütüphane-i Hümayun'un kanep ve sandalye takımlarının hem pek dayanıksız olduğu, hem de kütüphanenin şimdiki durumuna uygun düşmediği için, sözü edilen takımların yerine daha sağlam ve daha elverişli takımlar alınması amacıyla Padişah'ın onayı istenmiştir¹⁶.

a) II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi ve Yıldız Kütüphanesi'ne Yönelik Tasfiye Sürecinin Başlaması

Yıldız Kütüphanesi'nin kaderi, 31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile değişecektir. 31 Mart Vakası sonrasında İstanbul'a giren Hareket Ordusu, İstanbul'a bütünüyle hâkim olduktan sonra komutanı Mahmut Şevket Paşa 25 Nisan 1909 tarihinde sıkıyönetim ilan etmiştir. Ardından yine

¹⁴ Bu sebeple, bazı eserlerin bir cildi Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde, bir cildi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. F. 1404 sayılı Şehin Şehname bu gibi bir durum için güzel bir örnek sayılabilir. Bk. N. Ergin, *a.g.t.*, s. 46-7, 49.

¹⁵ T.Ç. Karatepe-H. Türkmen, *a.g.m.*, s. 638. Bu konuda Mösyö Arminius Vambéry ve Macaristan Encümen-i Daniş azalarının kütüphaneyi ziyaretlerine izin verilmesi hakkında Hariciye Nezareti kanalıyla yaptıkları 16 Şubat 1289/ 28 Şubat 1874 tarihli başvurusu örnek verilebilir. Buna benzer araştırma amaçlı ziyaretler daha sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Bk. Çavdar, R. Tuba, *a.g.t.*, s. 73.

¹⁶ Belge, Mabeyn-i Hümayun Başkatibi'nin mührünü taşımaktadır "Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî" başlığı altındaki mühürde "Süleymân Hasbî" ismi verilmektedir. Bk. BOA, Y. PRK. SGE., nr. 11/135 [tarihsiz]. Konuyla ilgili başka bir çalışmada, "Kütübâne-i Hümayûn Esâs Defteri"nin Süleyman Hasbî tarafından yazılmış takdim yazısında, kitapların kolay bulunabilmesi için, konu ve dillerine göre yine defter şeklinde katalogların hazırlandığı ve bunların 22 büyük cilt halinde kütüphanede olduğuna işaret edilmektedir. Aynı çalışmada, söz konusu defterlere bu güne kadar erişilememesinin sebebi olarak, farklı isimlerle kataloglanmış olmaları gösterilmektedir. Bk. T.C. Karatepe-H. Türkmen, *a.g.m.*, s. 639.

Mahmut Şevket Paşa'nın talimatı üzerine Meclis-i Mebusan 27 Nisan 1909 tarihinde toplanarak II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine, Şehzade Reşad Efendi'nin V. Mehmed Reşad unvanıyla tahta çıkmasına karar vermiştir. II. Abdülhamid ise Selanik'de Alatini Köşkü'nde zorunlu ikamete gönderilmiştir¹⁷.

Yıldız Sarayı, 31 Mart olayı sonrasında askerî hiçbir direnme göstermeden Hareket Ordusu II. Fırka komutanı Mirliva Şevket Turgut Paşa'ya teslim olmuştur. Bu esnada saraya giren kuvvetler ve beraberindeki gönüllüler Yıldız'ı tarihinde benzeri görülmedik bir yağmalamaya maruz bırakmışlardır¹⁸. Bu arada Büyük Kütüphane'deki kıymetli eserler yağma edilmek istenmiş, Başhâfız-ı kütüb Sabri Kalkandelen hayatını tehlikeye atarak kütüphanenin dağılmasını önlemiştir¹⁹. Sabri Bey, kapının önüne yatarak askerlerin içeri girmelerini önlemiş, bir talih eseri kendisinin Kalkandelenli oluşu ve askerler arasında birçok Kalkandelenli bulunması sayesinde sözü dinlenmiş ve böylece kütüphaneye girilmemiştir. Bu sayede, Yıldız'ın çok zengin kütüphanesi, Başhâfız-ı Kütüb Sabri Bey tarafından kurtarılmıştır²⁰.

Bu meyanda oldukça ilginç olarak değerlendirilebilecek bir durum da, "Arnavutluk Şeyhi" diye anılan Sabri Kalkandelen'in babasının, bir zamanlar hükümete isyan teşebbüsünde bulunduktan sonra, II. Abdülhamid tarafından İstanbul'da getirilip, iskan ettirilen birisi olmasıdır. Sultan II. Abdülhamid, kendisini vaatlerle ve ailesiyle İstanbul'a getirtmiş; hakkında büyük iltifatlarda bulunmuş; kira bedeli "Ceyb-i Hümayûn"dan verilmek üzere bir müddet Bozdoğan Kemerî'ne yakın bir evde, bir müddet de, Beşiktaş'ta, Akaretlerin

¹⁷ Zekeriya Türkmen, "31 Mart Olayından Sonra Yıldız Evrakı Tedkik Komisyonunun Kuruluşu, Faaliyetleri ve Yıldız Sarayının Araştırılması", *Osmanlı*, II, Ankara 1999, s. 432.

¹⁸ Zekeriya Türkmen, *a.g.m.*, s. 433.

¹⁹ S. İlgürel, *a.g.m.*, s. 427. Hatta Yıldız Sarayı Telgrafhanesi'ne bağlı teller atılan kurşunlardan zarar görmüş ve bu sebeple de haberleşme tamamıyla durmuştur. Gerekli yenileme ve tamir işlemlerinin hemen yapılması için 31 Mart olayının hemen sonrasında çıkan bir iradeyle Telgraf Nezareti Vekili'ne tebliğatda bulunulması emredilmiştir (1 Nisan 1325/ 14 Nisan 1909). Bk. BOA, *İrâde-i Husûsiyye (I. Hus.)*, nr. 27/23 RA 1327.

²⁰ Sedat Kumbaracılar, "31 Mart Vakası ve Yıldız Sarayı Yağması", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 4, İstanbul 1972, s. 74. Sabri Kalkandelen'in cansiperane davranışını eserinde nakleden Abdülbâkî Gölpinarlı, olayı babası Ahmed Agâh'tan ve Nureddin Kalkandelen'den (Sabri Kalkandelen'in oğlu) dinlediğini; Sabri Kalkandelen'in de büyük bir tevazu ile bu olayı doğruladığını söylemektedir. Bk. Abdülbâkî Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpinarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara 2003, s. 286.

birinde iskan etmiş, Sabri Kalkandelen'i de "Ser-Kitâbî-i Hazret-i Şehriyârî" (padişahın baş kütüphanecisi) hizmetine tayin etmiş ve isyan hareketi böylece sona ermiştir. Diğer taraftan, Sabri Efendi Hareket Ordusu İstanbul'a gelip, beraberindeki getirdiği ve bir tür paramiliter kuvvet olarak tanımlayabileceğimiz komitacıların bir kısmı da Yıldız'a girdiğinde, kütüphanenin kapısına yatıp, "önce beni öldürün, sonra içeriye girin" demiş; onu tanıyanlar, şeyhimizin oğlu deyip saygı göstermişler, kütüphane de bu şekilde kurtulmuştur.

Şevket Turgut Paşa, Yıldız Sarayı'nı teslim aldıktan sonra, burasını asker dahil olmak üzere bütün vazifelilerden arındırmıştır. II. Abdülhamid'in yaverân, bendegân, hademe ve memurları saray dışına çıkartılmıştır. Yıldız Sarayı'nın teslim alınmasından sonra asıl yapılmak istenen; II. Abdülhamid'in saltanatı süresince topladığı maddî birikimini, bunun yanı sıra siyasi bakımdan önemli görülen evrakı, özellikle II. Abdülhamid'e verilen jurnalleri ele geçirmek olmuştur²¹. Bu bakımdan genel anlamda değerlendirildiğinde, Yıldız Sarayı'nda böylesine geniş çaplı bir tasfiye hareketini başlatan düşüncenin siyasi bir içeriğe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Arşiv belgelerinden edindiğimiz bilgiye göre, kitaplara yönelik tasfiyenin başlangıcını 24 Mayıs 1325/6 Haziran 1909 tarihli bir hususî iradeyle Saray-ı Hümayun'da bulunan Monitor [Moniteur]²² koleksiyonlarının Müze-i Hümayun'a veya Maarif Nezareti'nce uygun görülen bir umumi kütüphaneye nakledilmesi kararı oluşturmuştur²³. Sadaret, Maarif Nezareti'ne bir tezkire yazarak iradenin hükmünü tebliğ etmiştir. Maarif Nezareti Sadaret'e hitaben yazdığı cevabî tezkirede, Monitor koleksiyonlarının Müze-i Osmanî Kütüphanesi'ne konulmasının uygun görüldüğünü, koleksiyonların alınması

²¹ Türkmen, a.g.m., s. 433.

²² Moniteur Universel, ya da tam olarak belirtirsek, "Gazette Nationale ou Le Moniteur Universel", 5 Mayıs 1789'da yayın hayatına başlayan bir Fransız gazetesidir. Dönemin Fransa'sının en önemli günlük yayın organıdır. Uzunca ismine rağmen daha çok "Le Moniteur" olarak tanınır. Bk. Taner Timur, *Osmanlı Çalışmaları*, Ankara 1996, s. 102.

²³ BOA, *İ. Hus.*, nr. 56/17 CA 1327. Bu arada sadece Yıldız'da değil, diğer saraylarda da bulunan kitapların Maarif Nezareti'ne gönderildiği anlaşılıyor. Meselâ: Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin gazeliyyât olarak bilinen eserlerinden bazıları ile bunların Almanca tercümelerini içeren matbu ve cildli bir mecmua Sadaret tarafından Müze-i Hümayun Kütüphanesi'ne konulmak üzere Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir (5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909). Bk. BOA, *Bâb-ı alî Evrak Odası (BEO)*, nr. 266372.

için bir memur görevlendirmesi gerektiğinin Müze-i Osmanî Müdüriyeti'ne bildirildiğini belirtmiştir (6 Haziran 1325/ 9 Haziran 1909)²⁴.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi ya da Hususi Kütüphane'yi de göz önüne alırsak, Yıldız kütüphaneleri hakkında önemli gelişme, Abdurrahman Şeref Bey'in Vakanüvis ve Ayan üyesi sıfatıyla 5 Teşrin-i sani 1325/18 Kasım 1909 tarihinde Sadaret makamına bir takrir yazarak Yıldız kütüphanelerinin tasfiyesi hakkındaki gözlemlerini ve çözüm önerilerini sunmasıyla birlikte olmuştur. Abdurrahman Şeref Bey, takririnin başında öncelikle Yıldız'da iki kütüphane olduğu belirtmiş ve heyetle beraber Yıldız kütüphanelerine gittiğini belirttiğinden sonra, bu iki kütüphane hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini anlatmıştır. Yıldız'daki iki kütüphaneden daha geniş hacimli olan Dış Kütüphane Abdurrahman Şeref Bey tarafından ilk önce ele alınmış ve burası hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Dışarıda olan ve önceden inşa edilen bu kütüphanenin büyük kütüphane olduğunu ve yirmi bin ciltten daha fazla kitap, risale, süreli yayın koleksiyonları ile plan, harita mecmualarını içerdiğini ve muntazam bir defteri yani katalogu olduğunu belirten Abdurrahman Şeref Bey, dolapların tamamen dolu bulunduğundan daha fazla kitap almaya elverişli olmadığını da bu yönde bir bilgi olarak eklemiştir. Ayrıca Abdurrahman Şeref Bey, Dış ya da Büyük Kütüphanede bulunan kitapların arasında Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nden ve Enderun Kütüphanesi'nden alınan birçok kitabın da görüldüğünü, öte yandan bazı vakıf kütüphanelerine ait kitapların da bulunmasının ihtimal dahilinde olduğunu dile getirerek, bu gibi kitapların ait oldukları kütüphanelere geri verilmesinin zorunluluk olduğuna işaret etmiştir.²⁵

"Ma'lûm-ı âli buyurulduğu üzere Yıldız'da iki kütübhâne vardır biri hâricde olub evvelce binâ olunan büyük kütübhânedir ki yirmibin cildden ziyâde kütüb ve resâ'ili ve matbû'ât-ı mevkûte koleksiyonlarını ve plan ve harita mecmû'alarını hâvidir ve muntazam bir defteri vardır dolaplar da dolmuş olduğundan fazla kitâb vaz'ına mütehammil değildir ancak derûnunda Topkapı Sarayı'ndan, Enderûn Kütübhânesi'nden naklolunan bir hayli kitâb görüldüğü gibi kütübhânelerden aldırılmış ba'zı vakıf kitâbların dahi bulunması muhtemeldir. Bu misillü vakıf kitâbların mensûb oldukları kütübhânelere i'âdeleri zarûridir"

²⁴ BOA, BEO, nr. 267726, Maarif tezkiresi leffi.

²⁵ Abdurrahman Şeref Bey'in söz konusu takriri için bk. BOA, BEO, nr. 274888, leffi.

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ: SARAY'DAN ÜNİVERSİTE'YE

Takirde ikinci olarak "Kütübhâne-i Husûsî" denilen ve müzenin bitişiğinde bulunan kütüphane değerlendirilmiştir. Abdurrahman Şeref Bey'in verdiği bilgilere göre, bu kütüphanedeki kitapların kısmen defteri yapılmışsa da, II. Abdülhamid devrinde bazı şahısların evinden alınmış kitaplar ve belgeler, konuldukları sandıkların ve torbaların içinde henüz açılmamış bir şekilde durmaktadır. Bundan başka herhangi bir kütüphanenin malı olmayan ve II. Abdülhamid'e ait kitaplar, değişik tarihlerde Hususî Kütüphane'ye gönderilmiştir. Bununla birlikte, kitaplar sandıklar içerisinde bulunmaktadır ve henüz açılıp deftere kaydedilmemiştir. Abdurrahman Şeref Bey, sandık ve torbaların yanı sıra, burada mevcut dolapların dahi kitaplarla dolu olduğunu ayrıca belirtmiştir. Buna rağmen, dolapların kenarlarına yeni dolaplar monte edilmesi halinde daha çok kitap konulmasının mümkün olabileceği tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca, kütüphanenin üst katının geniş ve boş olması dolayısıyla kitapların orada gözden geçirilerek fihristlerinin düzenlenmesinin uygun olacağını söylemiştir.

Bütün bu bilgilerden sonra takirdeki çözüm önerisi, öncelikle bir tasfiye komisyonunun kurulmasıdır. Buna göre, Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanelerde bulunan kitapların düzenlenmesi için yapılacak işlemler için Maarif Nezareti tarafından biri yabancı dil bilmek şartıyla üç memur seçilecek ve "mu'ahhar" kitaplar hakkında yeterli bilgisi olan eski kitabîlerden Sabri Bey de bu komisyon da yer alacaktır. Bu sayede, birkaç hafta içinde sandıklar ve torbaların açılarak, içermiş oldukları kitaplar, risaleler ve belgelerin gözden geçirilebileceğini, kütüphanelerden ve bazı şahısların evinden alınan kitapların sahiplerine senet karşılığı geri verilebileceğini belirtmiştir. Bu işlemlerden sonra söz konusu üst kata yeterli olacak derecede dolaplar sağlanırsa, Hususî Kütüphane'nin düzenlenmesinin daha kolay olacağını dile getirmiştir. Her iki kütüphanenin birleşmesinin iyi sonuç verecek bir uygulama olacağı düşünülmekle birlikte, müsait bir yer göremediğini belirtmiştir²⁶.

Sadaret makamı, Abdurrahman Şeref Bey'in bu raporu üzerine Maarif Nezareti ile gereken yazışmayı yaparak eski kitabîlerden Sabri Bey ile birlikte biri yabancı dil bilen üç memurun tayin edilmesini emretmiştir. Yazışma

²⁶ BOA, BEO, nr. 274888.

hakkında Abdurrahman Şeref Bey'e de bilgi verilmiştir (9 Teşrin-i sani 1325/ 22 Kasım 1909)²⁷.

Sonuçta, Yıldız'daki kütüphanelerde mevcut kitapların Maarif Nezareti'nce görevlendirilen bir komisyon eliyle gözden geçirilerek defterlerinin düzenlenmesine başlanmıştır. Tarih-i Osmanî Encümeni azasından Saruhan eski Mutasarrıfı Mehmed Galib Bey de Encümenince uygun görülmüş ve bu konuda Abdurrahman Şeref Bey'in Sadaret'e yazdığı yazı üzerine sonradan bu komisyona dahil edilmiştir²⁸. Yıldız'daki kütüphaneler ile ilgili tasfiye çalışmaları, Abdurrahman Şeref Bey'in takririndeki görüş ve değerlendirmeleri çerçevesinde devam etmiş, kütüphanelerdeki kitapların sayım işlemlerinin tamamlanması ve Maarif Nezareti'ne devri ile son bulmuştur²⁹.

b) Yıldız Kütüphanesi'nin Maarif Nezareti'ne Devredilmesi

Yıldız Kütüphanesi 01 Mart 1326 [2 Rebiülevvel 1328/14 Mart 1910] tarihinde Maarif Nezareti'ne ve Yıldız Müzesi 25 Mayıs 1326 [28 Cumadelula 1328/7 Haziran 1910] tarihinde Hazine-i Hassa'ya devredilmiştir. Bu esnada Yıldız Kütüphanesi'nin iki hafız-ı kütübü Sabri ve Hamdi Efendiler ile Bekçileri Ali Rıza ve Osman ve Yıldız Müzesi bekçilerinden iken Hazine-i Hassa Müdüriyeti'nce bu hizmete tayin kılınmış olan Hacı Mustafa ve Hacı Osman Ağalar açıkta kalmışlar ve "muvâzene-i umûmiyye"³⁰de yani genel bütçede maaşlarına bir karşılık gösterilmemiştir. Yıldız Kütüphanesi'nin iki hafız-ı kütübü ile bekçilerinin 14 Nisan 1325 tarihinden 1325 senesi Şubatı sonuna kadar ve müze bekçilerinin de 25 Mayıs 1326 târihine kadar olan maaşlarının karşılığı olan 34235 kuruşun masarif-i gayr-ı melhuza tertibinden

²⁷ BOA, BEO, nr. 274888.

²⁸ 8 Nisan 1326/ 21 Nisan 1910 tarihli tezkire için bk. BOA, BEO, nr. 280244. İlk etapta Yıldız Kütüphanesi'ndeki matbaa aletleri ve gereçleri Maarif Nezareti'ne bırakıldığından ihtiyaç dolayısıyla Matbaa-i Amire'ye nakledilmesi uygun görülmüştür (29 Haziran 1326/12 Temmuz 1910). Bk. BOA, BEO, nr. 283362.

²⁹ Biz, Yıldız Kütüphanesi'nin 31 Mart Vakası ve sonrasında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile başlayan tasfiyesi sürecini genel hatlarıyla ele aldık. Çünkü amacımız, bu süreci Cumhuriyet'e geçişle birlikte değerlendirilmesine yardımcı olmaya çalışmak ve kütüphanenin saraydan üniversiteye olan yolculuğuna bir kuş bakışı sağlamaktır. Bu yüzden Osmanlı dönemindeki tasfiye sürecinin detaylarına değinilmemiştir. Bu gibi detaylar için bk. Murat Candemir, "II. Abdülhamid'in Hal'inden Sonra Yıldız Kütüphanesi'nin Tasfiyesine Dair Bazı Tespitler", *Prof. Dr. Mübahat Küttükoğlu Armağanı*, İstanbul 2006, s. 405-447.

ödenmesi Meclis-i Vükela'ca kararlaştırılarak Maliye Nezareti'ne emredilmiştir³⁰.

Yıldız Sarayı'nda kurulan komisyon tarafından sürdürülen devir işlemlerinin sonuçlarını gösteren defterler, halen Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Umumi numara, fenn numarası, esamii, fenni, kütüb-i İslâmiye/yazma-basma, kütüb-i ecnebiyye/cild, albüm/aded, sütur/aded, tarifât, tarih-i tab veya tahriri, müellifi, tarih-i telifi, lisanı, mütercimi, tarih-i tercemesi, mülahazat kısımları bulunan defterler, 56x40 cm. ölçülerindedir. Kitaplar konularına göre sınıflandırılmıştır. Her cildin sonunda hafız-ı kütüb-i evvel ve Yıldız komisyonu azalarının imza ve mühürleri bulunmaktadır. Birinci cildin 8646, ikinci cildin 13. 580 ve Üçüncü cildin 20. 535 numara ile sona erdiği görülmektedir. Defterler, (29 Eylül 1327/12 Ekim 1911) tarihlidir. Bu kayıtlara göre Yıldız Kütüphanesi'nde 20. 535 cilt yazma ve basma kitap vardır. Maarif Nezareti'ne gönderilen (17 Temmuz 1327/30 Temmuz 1911) tarihli bir belgede ise mevcudun daha fazla olduğu ve kayıt altına alınmamış 5000'in üzerinde kitap olduğu bilgisi verilmektedir. 1912 tarihli bir yazıda ise mevcudun 30.000'i geçtiği belirtilmektedir³¹. Maarif Nezareti'nce yapılan bir istatistiğe göre 1329-30/ 1911-12 senesine kadar Türkçe, Arapça, Farsça olarak ayrılmış yazma-matbu eserlerin toplamı 31.319 olarak verilmektedir³².

Kütüphanenin Maarif Nezareti idaresine geçişinden sonra koleksiyonun geliştirilmesine ve özellikle süreli yayınların eksikliklerinin tamamlanmasına ilişkin çalışmalarda bulunulmuştur. Bu konuda, 11 Şubat 1912 ve 28 Mayıs

³⁰ 11 Haziran 1329/ 24 Haziran 1913 tarihli Meclis-i Vükela mazbatası için Bk. BOA, MV, nr. 178/34. Yıldız Kütüphanesi'nin 1913 tarihinde 2 hafız-ı kütübü ve iki hademesi vardır. Bunlardan hafız-ı kütüb-i evvel'e 700, hafız-ı kütüb-i sani'ye 500, hademelere de 350'şer kuruş ücret verilmektedir. Bk. Çavdar, *a.g.tez.*, s. 73.

³¹ R. Toka Çavdar, *a.g.t.*, s. 71-2.

³² *Maarif Vekaleti İhsaiyyat Mecmuası*, Darü'l-hilafetü'l-aliyye 1334, s. 45, levha:46; *Maarif Vekaleti İhsaiyyat Mecmuası*, Darü'l-hilafetü'l-aliyye 1336, s. 95, levha:72 için bk. Ek. Yıldız Kütüphanesi'nin Maarif Nezareti'ne devrinden sonra Yıldız Sarayı'nda bulunup önceki bir tarihte Bab-ı ali'ye gönderilmiş ve buradaki komisyon tarafından gözden geçirilmekte olan belgeler arasında ortaya çıkıp II. Abdülhamid'in kitapçılarından Fındıklılı İsmet Efendi'nin "Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeylü'z-zeyli" olmak üzere yazmış olduğu eserin 321-482 ve 1001-1039. sahifeye kadar olan kısmı, Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan diğer kısımlarıyla birleştirilmek üzere Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir (12 Ağustos 1335/ 12 Ağustos 1919). Bk. BOA, BEO, nr. 343908.

1913 tarihli benzer muhtevalı ve Maarif Nezareti'ne hitaben yazılmış yazılarda, 1877-1909 tarihleri arasında hemen hemen eksiksiz olan gazete ve dergi koleksiyonlarının, aradan geçen sürede çıkan sayılarının satın alınarak, eksikliklerinin giderilmesi ve aboneliklerinin yenilenerek, devamının sağlanması istenmektedir. Bu yazıların en ilginç tarafı, Kütüphane-i Umumi'ye her telif ve tercüme eserden ücretsiz verilmesi kararının, Yıldız Kütüphanesi için de söz konusu edilerek, koleksiyonunun zenginleştirilmesi gibi bir isteğin dile getirilmesidir³³.

e) Cumhuriyet Dönemi ve Kütüphane'nin Darülfünun'a Devredilişi

Böylelikle Osmanlı döneminde Maarif Nezareti'ne devredilen kütüphane, Cumhuriyet döneminin hemen başlangıcında alınan kararlarla eğitimin hizmetine sunulmuş ve Darülfünun'a devredilmiştir. Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet [İnönü] ile diğer vekillerin imzalarını taşıyan ve 1924 yılının Haziran ve Eylül aylarında alınan iki Heyet-i Vekile kararıyla, bu kütüphanenin eşyasıyla birlikte Darülfünun'a devrine karar verilmiştir. Dönemin gazetelerine de yansıyan bu devir kararlarının uygulanması zaman almış, bir kere de gerçekleşmemiştir. Değişik zamanlarda devam eden taşıma işinin, 17 Mart 1925 tarihinde bile sürdüğü bilinmektedir³⁴.

Kütüphanenin Darülfünun'a naklinin gerçekleştiği yıllar, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Darülfünun Eminliği devresine (1924-1927) rastlar³⁵. İsmail Hakkı Baltacıoğlu hatıralarında II. Abdülhamid'in Yıldız'daki kütüphanesini Darülfünun'a getirmeyi başardığını şu şekilde anlatır:³⁶

³³ T.C. Karatepe-H. Türkmen, *a.g.m.*, s. 640-641.

³⁴ Leman Şenalp, *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Başlangıcından Günümüze*, Ankara 1988, s. 13-14; Karatepe-Türkmen, *a.g.m.*, s. 641.

³⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu (doğ. 1876-öl. 1978), bu görevde iken üniversite muhtariyetini Cumhuriyet dönemine göre düzenleyen kanunun çıkartılması ve yürürlüğe konulması, üniversite binasının ilga edilmiş olan Harbiye Nezareti'ne nakli, müderrislerin yalnız kendi dersleriyle uğraşmalarının sağlanması, üniversitenin merkezi bir kütüphaneye kavuşturulması gibi işleri gerçekleştirdi. 1927'de rektörlükten istifa etti. 1933'de Darülfünun'dan Üniversite'ye geçerken kadro dışı bırakılarak görevine son verildi. Bk. Mehmet Faruk Bayraktar, "İsmayil Hakkı Baltacıoğlu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, V, İstanbul 1992, s. 37.

³⁶ İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım*, yay. haz. Ali Y. Baltacıoğlu, İstanbul 1998, s. 284.

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ: SARAY'DAN ÜNİVERSİTE'YE

"Yıldız'daki Abdülhamid Kütüphanesi'nin Medresetü'l-kuzât binâsına nakli kolay olmadı. Bu işin güvenli bir biçimde yapılması için Salâhaddin Refik (Sırmalı) Bey'in yardımını rica etmişim. Uzman bir mimar buldu. Önce bir plan hazırlandı. Abdülhamid'in kütüphanesindeki yerli kitap depoları da nakledilecekti. Bunlar çok dikkatle söküldü. Gerekli biçimde ambalajları yapıldı. Sandıklar markalandı. Kamyonlara yüklendi. Kamyonların bir kazaya uğraması ihtimali de düşünülerek her kamyonu bir jandarma kondu. Böylece koskoca tarihî kütüphane tam bir güven ve başarıyla yerine götürülüp yerleştirildi. Şimdi Üniversite Genel Kütüphanesi'ni ziyaret edenler, bu tarihî kütüphaneler üzerinde tek bir çizik bile bulamazlar"

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Yıldız Kütüphanesi'nin nakil işlemi ile birlikte, üniversite kütüphanesindeki eserlerin sayısının ikiyüz bini geçtiğini, kütüphanenin tasvir, süsleme ve minyatürleri içeren albüm ve murakkaalardan oluşan zengin bir müzeye de sahip olduğunu belirtir³⁷.

Bu noktada İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun hatıralarında zikrettiği ve Yıldız Kütüphanesi'nin İstanbul Darülfünunu'na naklinin gerçekleştiği üniversite kütüphane binasından bahsetmek yerinde olacaktır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eminliği sırasında 1924 yılında "İstanbul Darülfünunu Umûm Kütübhânesi" (İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi) adıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde üniversite kütüphanesinin gerçek bir kütüphaneye dönüşümü gerçekleşmişti. Söz konusu kütüphane, "Bayezid civârında eski Medresetü'l-kuzât binası dahilindeki umûmî kütübhâne ile Haydarpaşa'da Tıbb Fakültesi dâhilindeki şu'beden müteşekkil", yani bugün İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi olarak kullanılan binada bulunan kütüphane ile bu kütüphaneye bağlı bir şube olan ve o tarihte Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi'ndeki kütüphaneden oluşmaktaydı³⁸.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ayrıca, Yıldız Kütüphanesi'nden başka Halis Efendi, Rıza Paşa, Sahip Molla ve Şevki Paşa (II. Abdülhamit döneminde Darülfünun Fen Şubesi'nde muallim) gibi kişiler tarafından Darülfünun'a bağışlanan, ancak yıllarca Beyazıt Kütüphanesi'nde kapalı sandıklarda

³⁷ İ.H. Baltacıoğlu, *a.g.e.*, gös. yer.

³⁸ Murat Candemir, "Cumhuriyetin Başlangıcında Kaleme Alınan İstanbul Darülfünunu Kütüphanesi'ne Ait Bir Dahilî Nizâmnâme Lâyihası", *Türk Kütüphaneciliği*, XVIII/4 (2004), s. 367, 369.

bekletilmiş kitapları da getirttiklerini kaydetmektedir. Bunların dışında, İttihat ve Terakki Kütüphanesi'ni de Darülfünun Kütüphanesi'ne kazandırdıkları gibi, rahmetli Necip Asım gibi bazı müderrislerin de kütüphanelerini Darülfünun'a bağışladıklarını bildirmektedir³⁹.

Ancak, Baltacıoğlu'nun koleksiyon hakkında verdiği rakam, biraz fazla gözükmetedir. Bu fazlalık, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun yaklaşık bir rakam vermesi ve kitapların kayda geçirilme sürecini hesaba katmadan verdiği tahmini bir sayı şeklinde izah edilebilir. Zirâ, 1926-27 senesinde İstanbul Darülfünunu Kütüphanesi'nde mevcut ve kayda geçirilmiş kitapların sayısı, 88. 530 basma, 17. 817 yazma eser olmak üzere toplam 106. 347 olarak belirtilmektedir⁴⁰.

Yıldız Kütüphanesi'nin Darülfünun'a devredilmesi sürecinin, Darülfünun Kütüphanesi'nin modern bir kütüphane olarak düzenlenmesine yönelik çalışmalarla hemen hemen aynı döneme rastlaması, koleksiyonun modern kütüphanecilik anlayışına göre düzenlenmesini sağladığı gibi, daha sonra ortaya çıkacak olan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nin de sağlam temeller üzerinde kurulmasını sağlamıştır. Yıldız Kütüphanesi, Darülfünun Kütüphanesi'ne nakledilince, bu kütüphanenin hafız-ı kütübü olan Sabri Kalkandelenli, Yıldız Koleksiyonu ile ilgilenmek üzere, görevini Darülfünun Kütüphanesi'nde sürdürmüştür. O yıllarda Darülfünun Kütüphanesi'nin batıdaki örneklerine uygun olarak düzenlenmesi düşünüldüğünden, müdürü bulunan Fethi Ethem Karatay, Maarif Vekaleti'nce Kütüphanecilik eğitimi almak üzere 1924 Ekim'inde Paris'e gönderilmiştir. Bu arada Sabri Kalkandelenli Müdür Vekilliği görevine atanmıştır. Kütüphanenin kuruluş hazırlıklarının hızla devam ettiği bu dönemde, öğretime de başlanıldığından kütüphanenin bin an önce açılarak hizmet vermesi ivedilik kazanmıştı⁴¹.

³⁹ L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 12

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi, 1926-1927, s. 333; Candemir, *a.g.m.*, s. 373.

⁴¹ Fethi Ethem Karatay, Paris'e gönderilmeden önce, İstanbul liselerinden birinde Fransızca öğretmenliği yapmaktaydı. O sırada Edebiyat Fakültesi Sekreteri olan arkadaşı Yusuf Behçet Bey'in ricası üzerine, Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nin düzenlenmesi için görevlendirilmiştir. Bk. L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 15. Aynı zamanda mimarlık eğitimi de almış olan Karatay, 1924 yılında "İstanbul Darülfünunu Umûm Kütüphanesi" (İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi) adıyla düzenlenen Türkiye Cumhuriyeti'nin üniversite kütüphanesine yönetici olarak getirilmiştir. Elif Köklü, *Türkiye'de 1960 Sonrasında Kütüphanecilikte Yenilikler*, Ankara 2001, s. 148-149.

d) Darülfünun Kütüphanesi'nin Gelişimi

Biz, Darülfünun Kütüphanesi'nin 1924'deki düzenlenmesi ve sonrasındaki gelişmelere değinmeden önce, söz konusu kütüphanenin gelişimine başlangıcından itibaren kısaca bir göz atmak gerektiği kanaatindeyiz. Bu göz atışın, Yıldız Kütüphanesi'nin Darülfünun Kütüphanesi'ne olan katkısını anlamamıza da nisbeten yardımcı olacağına inanıyoruz. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi, Yıldız Kütüphanesi'nin devir işleminin yaklaşık Haziran Eylül 1924'den Mart 1925'e kadar geçen süreçte gerçekleştiğinin de hatırdta tutulması gerekecektir. Bu çerçevede, vereceğimiz bilgilerin doğrudan Darülfünun Kütüphanesi'ni hedef almadığını, ancak Yıldız Kütüphanesi'nin Cumhuriyet döneminde önce Darülfünun, ardından Darülfünun'dan Üniversite'ye geçiş sürecindeki katkısını amaçladığını söyleyebiliriz.

1863, 1870 ve 1874 yıllarındaki üç başarısız denemeyi göz ardı edersek, Darülfünun süreklilik arz edecek şekilde II. Abdülhamid tarafından "Darülfünun-ı Şâhâne" adı altında 1900 yılında kurulmuştur. Bu sebeple, Darülfünun kütüphanesinin gelişimine bu noktadan başlamanın bir mukayese açısından daha verimli olacağına inanıyoruz. Bir öğretim kurumunun kütüphanesiz olması düşünülemeyeceğinden, Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi'nin 25. maddesine göre, Darülfünun-ı Şahane'de kütüphane ve laboratuvar kurulması kararlaştırılmıştı⁴².

II. Abdülhamid dönemi sona erince, II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında Darülfünun-ı Osmanî diye anılmaya başlanan Darülfünun'un adı daha sonraları özellikle 1913 yılından itibaren İstanbul Darülfünunu'na dönüşmüştür⁴³. Bu dönemde kütüphane açısından önemli bir gelişme de, 3 Mart 1910'da Darülfünun'da 1.009 kitaptan oluşan bir kütüphanenin açılmasıdır⁴⁴.

Öte yandan Darülfünun'da 1335-1336/1916-18 ders yılından önce bütün fakültelerin istifade ettiği tek bir kütüphane bulunmakta iken, söz konusu

⁴² Ali Arslan, "Türkiye'de Üniversite'nin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler (1869-1946)", *Yeni Türkiye*, Eylül-Aralık 1998, Yıl:4, sayı:23-24, s. 412, 430; Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversite'ye*, İstanbul 1995, s. 50; "Darülfünun-ı Şâhâne Nizamnamesi", *Düstur*, Dersaüdet 1326, s. 1-9. (küçük bir broşür halinde neşredilmiştir).

⁴³ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 55.

⁴⁴ Ali Arslan, "Osmanlı Darülfünunu", *Osmantı*, V, Ankara 1999, s. 301.

öğretim yılından itibaren Darülfünun'a bağlı Tıp, Hukuk, Edebiyat ve Fen fakülteleri kendilerine ait bir kütüphaneye sahip olmuşlardır⁴⁵.

Bu arada medrese (fakülte anlamında) kütüphaneleri haricinde yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, 1924 yılında Darülfünun Kütüphanesi'nin düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Nitekim, o sıralarda basında yer alan bir haberden anlaşıldığına göre, kütüphanenin yeniden düzenlenmesi fazla gecikmemiştir. Bu habere göre, eski adı "Medresetu'l-kuzât", yani Kadılar Medresesi olan binada kurulan Darülfünun Kütüphanesi, 30 Kasım 1924'den itibaren hizmet vermeye başlamıştır⁴⁶. Diğer taraftan Paris'teki eğitimini tamamlayarak yurda dönen Fethi Ethem Karatay, arşiv kayıtlarına göre 15 Ağustos 1925 tarihinden itibaren görevine başlamış, bu tarihten bir ay sonra 15 Eylül 1925'te Türkiye'de ilk kütüphanecilik kursunu açmıştır. Ayrıca İstanbul Darülfünunu Umum Kütüphanesi'nde ilk olarak Evrensel Onlu Sınıflama Sitemini (UDC) uygulamıştır⁴⁷. Bunlardan başka Karatay 1926 yılında "İstanbul Darülfünunu Kütübhânesi Ta'limât-nâmesi"ni de hazırlamıştır. Elli maddeden oluşan bu talimatname, kütüphanenin niteliği, bağlı olduğu birimler ve işlevleri konularındaki kuralları içermektedir. Bunların yanı sıra kitabın demirbaş defterine kaydedilmesinden, kataloglama, onlu sınıflandırma ve yerleştirme

⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, İstanbul 1341, s. 9. Cumhuriyet arefesinde ve ilk yıllarında ise 1923 senesi sonuna kadar Darülfünun Fen Medresesi Kütüphanesi'nde 686 Türkçe ve 1886 yabancı dilde yazılmış eser bulunmaktaydı. Tıp Medresesi'ndeki mevcut kitapların 1922-23 yılı sonunda 2675'i yabancı dilde, 389'u Türkçeydi. Hukuk Medresesi'nde 1923-24 öğretim yılında 15659 kitap bulunmakta; bunların 2047'si Türkçe, 13612'si yabancı dildeydi. Edebiyat Fakültesi'nde Edebiyat, Felsefe, Tarih ve Coğrafya şubelerinin kütüphanelerindeki eser sayısı 20833'tü. Bk. A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 78, 80, 82, 84.

⁴⁶ L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 15-16. Yapımı 1981 yılında tamamlanan yeni bina, bu eski binaya yakın, Beyazıt meydanındadır. Üç katlı, yeraltındaki depolarıyla birlikte 6 katlı sayılabilecek olan bu bina 8500 metrekaredir. Yerli ve yabancı basma kitaplarla, dergiler bu binaya 1982 yılında taşınmıştır. 800 kişilik oturma kapasitesine sahiptir. Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı kadrosu da bu yeni binada görev yapmaktadır. Bk. *Fotoğraflarla İstanbul Kütüphaneleri/Libraries Of Istanbul*, metin ve yayına hazırlayanlar: Hasan S. Keseroğlu-R. Tuba Çavdar-Neslihan Araz, fotoğraflar: Nezihe Araz, İngilizceye çeviren: Hakan Turgun, İstanbul 1995, s. 49-50. Yazma ve nadir eserler haricindeki koleksiyonun yeni binaya taşınmasında ve yerleştirilmesinde 1977-1987 yılları arasında müdürlük yapan Dr. Erol Pakin'in büyük emeği geçmiştir. Bk. L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 27.

⁴⁷ E. Köklü, *a.g.e.*, s. 163-169.

düzenine kadar, yapılması gerekli işlemler anlatılırken bir hayli bilgi verilmiştir⁴⁸.

Ayrıca burada kronolojik devamlılık açısından tekrarlayacak olursak, 1926-27 senesinde İstanbul Darülfünunu Kütüphanesi'ndeki kitapların sayısı, 88. 530 basma, 17. 817 yazma eser olmak üzere toplam 106. 347 olarak belirtilmektedir. Bu sayıyı değerlendirirken Yıldız Kütüphanesi'nden başka İttihat ve Terakki Kütüphanesi'nin ve Necip Asım gibi bazı müderrislerin de kütüphanelerini Darülfünun'a bağışladıklarını tekrar hatırlamamız gerekecektir.

Burada yinelediğimiz bu bilgiler haricinde kütüphaneyi zenginleştirmek amacıyla Hakkı Paşa'nın 3998 adet kitabının ve Rıza Paşa, Halis Efendi ve Sahib Mollazade İbrahim Bey'in kitaplarının Darülfünun Kütüphanesi için satın alındığını da ayrıca belirtmemiz gerekecektir⁴⁹. Ancak 1931'de Umumi Kütüphane'de 112699 kitap olduğunu göz önüne alırsak,⁵⁰ artış hızının Yıldız Kütüphanesi'nin Darülfünun'a nakledilmesinden sonra yavaşladığını söylenebileceği kanaatindeyiz. Bu noktadan hareketle, Darülfünun Kütüphanesi'nin koleksiyon bakımından eriştiği zenginliğin Yıldız Kütüphanesi'ne bağlı olduğunu fark ettirmektedir.

Nitekim üniversite reformu öncesinde Darülfünun Kütüphanesi'ne ayrılan tahsisata göz attığımızda bize karine olabilecek bazı bilgilere erişebileceğimiz kanaatindeyiz.

⁴⁸ Bu talimatnamenin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin 1934 yılında yürürlüğe girecek olan "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu"nda derleme nüshası alma hakkına sahip kütüphaneler arasına girmesine etkisi için bk. L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 17. Ayrıca, talimatnamenin orijinal metni için bk. Ayşe Üstün, "Üniversite Kütüphaneleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXVII/4 (1977), s. 229-235.

⁴⁹ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 85.

⁵⁰ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 500. Fakat, Umumi Kütüphane'deki bu kitap sayısı, 1934'de 132676'ya ulaşmıştır. Bu artışın sebebi, Üniversite döneminde kitap yayıncılığındaki canlanma ile izah edilebilir. Ne var ki, bunların ağırlıklı kısmı ders kitabıdır. Bu yayınlar, ihtiyacı tamamen karşılamamaktadır. Zaten bu artış da, kitap ihtiyacı olan bir üniversite için yeterli değildir. Bk. A. Arslan, *Darülfünun'dan*, gös. yer.

Darülfünun Kütüphanesi'ne Ayrılan Tahsisat		
Yıllar	Genel Tahsisat	Yalnızca kitap ve abonman işleri için ayrılan miktar
1926	7000	4884
1927	4000	3400
1928	8000	4522
1929	4256	3256
1930	4256	3683
1931	Darülfünun merkez masrafları içerisinde gösterilmiştir	
1932	1500	-

Tablodan da anlaşılacağı üzere, kütüphaneye ayrılan tahsisat 1926 yılından itibaren, bir ara yükselmesine rağmen 1932'de 1500 liraya gerilemiştir. Temelde kitap alımı ve abonman benzeri masraflar ayrılan miktar, 1932 yılına kadar bir daha 1926 yılındaki seviyeye çıkamamıştır⁵¹.

Tekrar toparlayacak olursak, Üniversite reformu öncesi Darülfünun Kütüphanesi, merkez binadaki Umumî kütüphane ile Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi şubesinden oluşmaktaydı. Bundan başka, büyük çapta olmamakla birlikte, fakülte, enstitü ve seminer kütüphaneleri de vardı⁵².

Üniversite reformu sırasında İsviçre Cenevre Üniversitesi pedagoji profesörü Albert Malche tarafından hazırlanan rapora da burada yer vermek gerekmektedir. 18 Ocak 1932'de Başvekil İsmet Paşa ile görüşen ve çalışmalarına başlayan Albert Malche, raporunu hazırlarken Darülfünun'a bağlı bütün kurumları, İstanbul'daki diğer yüksek mektepleri, şehir hastanelerini, belli başlı liseleri incelemiştir. Darülfünun'un memurları, hocaları ve talebeleriyle görüşmüş, eski hocalar ile politikacıların da düşüncelerinden yararlanmışır. Bunlardan başka fakülteler tarafından Darülfünun ve fakülteler hakkında hazırlanan raporları da incelemiştir⁵³. Albert Malche raporunda Darülfünun kütüphanesi'ne de değinmiştir. Kütüphanenin dörtte kapanmasının ve dışarıya kitap verilmemesinin zaten kitap sıkıntısı çeken talebe için hiç de iyi

⁵¹ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 153.

⁵² A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 152.

⁵³ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 291-92.

olmayacağı gibi idarî konular dışında Malche, Darülfünun Kütüphanesi'ni "kitap hususunda oldukça zengin", fakat maddî bakımdan Darülfünun'un en fakir birimi olarak değerlendirmiştir. Buna bağlı olarak, Kütüphane'nin yeni mecmualar ve kitapların almak bir yana, eksikleri tamamlamak ve var olan kitapları cilt yaptırmaktan bile mahrum olduğunu kaydetmiştir⁵⁴.

İstanbul Darülfünunu ilgâ edilince ona ait olan her şey, İstanbul Üniversitesi'ne devredilmiştir. 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunun ilk maddesi gereğince; İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün kurumlar, kadro ve teşkilatları ile birlikte 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren ilgâ edilmiştir. Kanunun diğer maddelerine göre Maarif Vekilliği, 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da "İstanbul Üniversitesi" adıyla yeni bir yüksek öğrenim teşkilatı kurmakla yükümlü tutulmuştur⁵⁵.

1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi Eminliği'ne gönderilen talimatnamede; 2252 sayılı kanunun birinci maddesine göre İstanbul Darülfünunu'nun varlığının sona erdiği, ikinci maddesine göre de İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğundan bahisle, yeni üniversitenin yapısı ortaya konmuştur. Talimatnamede yer alan idarî bilgilerin haricinde bizi ilgilendiren en önemli nokta, varlığı ortadan kalkmış olan Darülfünun'a ait tüm binalar, eşya, tedrisat ile defter, dosya ve evrakın eksiksiz olarak İstanbul Üniversitesi'ne devredilmesi gerektiğinin de vurgulanmasıdır. Bu Darülfünun Kütüphanesi'nin de İstanbul Üniversitesi'nin malı olduğu anlamına gelmekteydi⁵⁶.

Yıldız Kütüphanesi'nden nakledilen eserlerin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin koleksiyonunu zenginleştirdiğini ifade eden bir görüş de, Adnan Ötügen'in raporunda dile getirilmiştir. Millî Kütüphane Müdürü Adnan

⁵⁴ A. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 297-98. Bununla birlikte Malche, Darülfünun Kütüphanesi'ni bilimsel araştırmalar için yeterli görmemektedir. Kütüphane'nin takviye edilmesinin, Türkçe bilimsel eser ve ders kitabının zorlukları ortadan kaldıracığı görüşündedir. Bk. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 318. Bu değerlendirme şaşırıcı olmamalıdır. Zirâ, Yıldız Kütüphanesi koleksiyonuna dahil olan kitapların muhtevasının reform öncesindeki bir Darülfünun'un ihtiyacını tam olarak karşılayamayacağı az çok kestirilebilir. Nitekim Üniversite Reformu'nun nasıl yapılması gerektiği konusunda görüş beyan edenlerden biri olan Avram Galanti, bilimsel gelişmeleri takip etmemiş lafla olmayacağını, bilhassa bilimsel yayınları takip etmeyen Darülfünun Kütüphanesi bulunmazsa, bilimsel çalışmaların yürütülemeyeceğini beyan etmiştir. Bk. Arslan, *Darülfünun'dan*, s. 288.

⁵⁵ Ernest Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, I, İstanbul 1950, s. 222-28.

⁵⁶ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nizâm Defteri, s. 9-10.

Ötüken, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün isteği üzerine 23-26 Aralık 1955'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde incelemelerde bulunmuş ve bu incelemenin sonucunda hazırladığı raporu Rektörlüğe sunmuştur. Bina ve personel konularının yanı sıra kitaplara da değinen Adnan Ötüken, raporunun üçüncü maddesinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin esasını Yıldız Sarayı'ndan nakledilen kitap koleksiyonlarının oluşturduğunu söylemiştir. Bu koleksiyonlara yeni koleksiyonlar ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile toplanan yerli yayınların da eklendiğini söylemiştir. Raporun hazırlandığı tarihte matbu olmayan eserlerin sayısı Türkçe yazmalar: 9552, Arapça yazmalar: 6868, Farsça yazmalar: 1471, diğer dillerdeki yazmalar: 80, fotokopiyle: 34, matbu olmayan üniversite tezleri: 2487 olmak üzere toplam 20.492'dir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki eserlerin genel toplamı, matbu eserler de dahil olmak kaydıyla 170.492 cilt olarak verilmiştir. Adnan Ötüken raporunun ikinci maddesinde üniversite kütüphanesindeki koleksiyonların, matbu kataloglara geçmiş olması dolayısıyla, fakülte kütüphanelerine dağıtılmasını doğru bulmadığını belirtmiştir⁵⁷.

6 Kasım 1981 tarihli ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ve bu kanuna bağlı olarak şekillenen mevzuatla, üniversite kütüphane hizmetleri ilk kez her üniversitede oluşturulan Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı'nın sorumluluğuna bırakılmıştır. Böylelikle, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi de, idarî bakımdan İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı'na bağlanmıştır⁵⁸. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı, 1988 tarihli "İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri Yönetmeliği" ile Merkez Kütüphane Birimi, Nadir

⁵⁷ Adnan Ötüken, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin bir "Şark-İslâm kültürü ve Türkoloji" kütüphanesi kimliğini kazanması gerektiği, yani raporun yazıldığı tarihteki kimlik ve karakterini koruması gerektiği düşüncesindedir. Bk. Adnan Ötüken, "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Hakkında Rapor", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/2 (1956), s. 107-109.

⁵⁸ İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin "Kısa Tarihçe"si için bk. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <https://www.kutuphane.istanbul.edu.tr> [22.12.2005]. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı'na ait bu Web sitesi peyderpey güncellenmektedir. Ayrıca 124 sayılı, "Yükseköğretim Üst Kuruluşları İle Yükseköğretim Kurumlarının İdari Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" için bk. T.C. Resmi Gazete (18228, 21 Kasım 1983); Ali Rıza Başaran, *Üniversite Tarihi ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler*, İstanbul 1997, s. 113, 125; Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlıkları'nın kurulması ile ilgili mevzuatın kısa bir değerlendirmesi için bk. E. Köklü, *a.g.e.*, s. 100-101.

Eserler ve Müze Birimi (Mayıs 2003'den itibaren Bilim ve Sanat Merkezi Kitap Galerisi'nde) ve Bağlı Birimler ve Dökümantasyon Şube Birimi olmak üzere üç ana yönetim birimine ayrılmıştır. Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonu ise bugün Bilim ve Sanat Merkezi Kitap Galerisi Bölümü'nde bulunan ve Merkez Kütüphanesi'nin en eski koleksiyonu olarak kabul edilen Nadir Eserler Koleksiyonu içerisinde⁵⁹.

e) Yıldız Kütüphanesi Koleksiyonunun Zenginliği

Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin İstanbul Üniversitesi'ne nakledilmesi, mevcut koleksiyona müzelik değer taşıyan birçok yazma eserin kazandırılmasını sağlamıştır. Özellikle, yazma eserlerin pek çoğu yazarı tarafından Padişaha sunulmak üzere kaleme alındığından, en kaliteli kağıt ve mürekkep kullanıldığı gibi, her sayfası ayrı bir desenle bezenmiş, değerli taşlarla süslü, sırma işlemeli, sadef veya lâke ciltli yazmalar, hatt (yazı), süsleme ve ciltçilik sanatının şaheserleridirler⁶⁰. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Yıldız Sarayı Kütüphanesi Koleksiyonu veya Abdülhamid II Koleksiyonu adıyla da anılan bu koleksiyon; el yazmaları, matbu eski yazı ile yazılmış Türkçe kitap ve yabancı dillerde matbu kitaplar, harita (pafta, rulo), fotoğraf albümleri, gazete, mimarî çizimler, sergi, mobilya, kumaş, desen katalogları, gravür kitapları, mobilyalar (kitap dolabı, masa vs.) meşhur hattatlar tarafından altın yıldızla yazılmış âyet ve hadisleri içeren levhalar, tablolar, antikalar, müzik külliyatı (teorik kitaplar ve notalar) porselen ve cam eşya ile müzelik değer taşıyan birçok parçadan oluşmaktadır. Yazma eserler, genel olarak türlerinin en nadide örneklerini oluşturmaktadır⁶¹.

⁵⁹ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'na bağlı bu birimlerin her biri idarî açıdan, "Şube Müdürlüğü" olarak belirtilmektedir. "Birim kütüphaneleri" ise, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Fakülte, Yüksekokul kütüphanelerini ifade eder. Bk. "İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri Yönetmeliği" T.C. Resmi Gazete (19990, 15 Kasım 1988); [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <https://www.kutuphane.istanbul.edu.tr> [22.12.2005].

⁶⁰ L. Şenalp, a.g.e., s. 14.

⁶¹ Müze Bölümü'nde sergilenen eserler hakkında yapılan bir çalışmada, eserler Türkçe, Arapça, Farsça olmak üzere gruplara ayrılarak envanter numaralarına göre sıralanmış ve haklarında kısa bilgiler verilmiştir. Bk. Hüsamettin Aksu, "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan Minyatürlü, Resimli, Şekilli, Cedveli, Plân ve haritalı (Türkçe-Arapça-Farsça) Yazmalar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XIII (1988), s. 19-62. Yıldız Sarayı Kütüphanesi Koleksiyonu'nun Türkçe Tarih konulu el yazmalarından büyük bir kısmı (110 adet kadar) 1938-39 yıllarında incelenmiş ve kitaplar hakkında çok detaylı bilgiler verilmiştir. Bk. Mehmet Hayri Özyar, *Yıldız Kütüphanesi'ne Ait Türkçe El Yazması Tarihi Eserlerin Tetkiki*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1938-39.

Yıldız Kütüphanesi koleksiyonu içerisinde, tarih, fen, edebiyat, sanat tarihi ve dinle ilgili konularda yazılmış ve geçmişten günümüze bir köprü oluşturan tezkireler, müellif hattı yazmalar, divanlar, seyahatnameler, şarkı mecmuaları, risaleler, silsilenameler, münşeâtlar ve benzeri türdeki eserlerin en seçkin örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca, İran, Arap, Hint ve Türk dünyasına ait eserlerin minyatürlerle resimlendirilmiş nüshaları, sanat tarihî ve estetik güzellik açısından olduğu kadar, resimli tarihî doküman olmaları bakımından da önem taşımaktadırlar⁶². Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, koleksiyonda bulunan ve bir çoğu tek nüsha olan bu eserlerin bazıları değerli taşlarla bezeli, bazıları da tezhib ve minyatürlerle tezyin edilmiş olduklarından, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nde sergilenmektedirler⁶³.

Sergilenen eserlerden birkaçı hakkında kısaca bilgi vermenin, koleksiyonun önemi hakkında bir fikir vereceğini ümit ediyoruz. Örnek olarak, 1002/1594 tarihli "Tarih-i Feth-i Yemen", Sultan II. Selim'in Yemen ve Tunus fetihlerini 104 minyatürle canlandıran tek nüsha bir eserdir. Koleksiyonun en değerli kitaplarından ve diğer tek nüsha bir eser de, Kanunî Sultan Süleyman'ın Irak seferini anlatan 944/1534 tarihli Matrakçı Nasuh'un "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn"dir. Yazar bu eserde, Osmanlı Ordusunun konakladığı yerleri 128 minyatürle resimlendirmiştir. Şehirlerin en belirgin topografik özelliklerini ele alan Matrakçı, haritayı andıran tasvirlerine insan figürü koymamıştır.

⁶² L. Şenalp, a.g.e., s. 14; Ergin, a.g.tez, s. 48-49.

⁶³ Söz konusu sergileme, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin Nadir Eserler Bölümü'nün veya İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nin bulunduğu ve adı "Nadir Eserler ve Müze Kütüphanesi" olan eski binada yapılmaktaydı. Bu bina, 1913 yılında "Medresetü'l-kuzât", yani Kadılar Mektebi olarak inşa edilmiştir. Bina, 3 katlı ve 677 metrekaredir. Bk. *Fotoğraflarla*, s. 48-49. Bu binanın 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde zarar görmesi üzerine onarımına başlanmıştır. Koleksiyon ise, geçici olarak İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasına taşınmış ve 30 Mayıs 2003'ten itibaren Bilim ve Sanat Merkezi Kitap Galerisi adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Sergileme, 21 Ekim 2005 tarihinde emekli olan eski Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanı Prof. Dr. Meral Alpay'ın katkılarıyla "İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Merkez Kütüphanesi Kitap Kültürü Sergisi" adıyla düzenlenerek yeniden ziyarete açılmıştır. Bk. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <https://www.kutuphane.istanbul.edu.tr> [22.12.2005]. Ancak kütüphane yetkililerinden aldığımız bilgiye göre, deprem dolayısıyla meydana gelen bu geçici durumun ardından kütüphanenin sahip olduğu koleksiyon, tekrar Nadir Eserler ve Müze Kütüphanesi'ne taşınmış ve 2007 yılının Ocak ayından itibaren yine eski binasında hizmet vermeye başlamıştır.

Sanatçı bu çalışma yöntemiyle, Türk minyatür sanatına yeni bir yön çizmiştir. Seferin başladığı İstanbul şehri eserin hemen başında, iki sayfa üzerinde tasvir edilmiştir. Matrakçı'nın öncesinde ve sonrasında, hiçbir Osmanlı nakkaşı, Matrakçı gibi, İstanbul'un bütününü ayrıntılarına varıncaya kadar ele alamamıştır. Kütüphane koleksiyonunun en eski tarihli kitabı ise, X. Yüzyıla ait bir "Kur'ân-ı Kerîm"dir⁶⁴.

Sergilenen eserlerden örnek verilebilecek diğer önemli bir eser de Sultan III. Murad döneminde, 989/1581 tarihinde Seyyid Lokman tarafından Farsça ve manzum olarak yazılan "Şehin Şehnâme" adlı eserdir. Bu eser, 1574-1581 tarihleri arasındaki önemli olayları anlatmaktadır ve klasik Türk minyatürü tarzında 58 adet tasvire sahiptir. Bu yazmanın 1592'de tamamlanan ikinci cildi ise Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndedir. Yine dikkate değer bir eser de, Şah Tahmasp tarafından hazırlattırılıp, Sultan III. Murad'a armağan edilen ve "Şâh Tahmasp" albümü diye bilinen Farsça eserdir. Çeşitli minyatür, tezhib ve hatlardan oluşan nadir bir eserdir. Bu eserlerden başka, XIV. Yüzyıla ait ve İslâm Resim Sanatı Tarihi sürecinde önemli bir yer işgal eden "Kelile-Dimne" isimli eser de göze çarpmaktadır. Ayrıca bu konudaki en güzel örneklerden biri olarak Kanunî Sultan Süleyman'ın "*Muhibbî Dîvânı*" adlı eseri gösterilmektedir. Eserin her sayfasında değişik tezyinat bulunması, tezhib ustasının müthiş bir dehası olarak değerlendirilmektedir⁶⁵.

Eski harfli basma eserler de, başta Türkiye'de matbaanın ilk ürünleri olan "Müteferrika" baskıları olmak üzere, kütüphanenin diğer değerli bir koleksiyonunu oluşturmaktadırlar⁶⁶.

⁶⁴ Bu Kur'ân, A. Y. 66266 envanter numarasıyla kayıtlıdır. Bk. L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 14.

⁶⁵ Sergilenen bu eserlerden; Matrakçı Nasuh tarafından Türkçe yazılan "*Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn*" adlı eser T. 5964 numarada, Farsça olarak Seyyid Lokman tarafından yazılan "*Şehin Şehnâme*" adlı eser F. 1404 envanter numarasında, "*Şâh Tahmasp Albümü*" diye bilinen Farsça eser F. 1422 envanter numarasında, "*Kelile-Dimne*" isimli eser Early Persian Painting 2002/3817 envanter numarasında, "*Tarih-i Feth-i Yemen*" isimli Türkçe el yazması ve T. 6045 envanter numarasında kayıtlıdır. Bk. Ergin, *a.g.t.*, s. 48-49. Kelile-Dimne adlı eserin diğer nüshası Merkez Kütüphanesi'nde Early Persian Painting 2003/2053 envanter numarasındadır.

⁶⁶ L. Şenalp, *a.g.e.*, s. 14.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonunun önemli bir bölümünü de fotoğraf albümleri oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 2.500 cilt civarında olan bu kısmın, ancak 900 adet kadarı fotoğraf albümüdür. Diğerleri mobilya, tefrişat, mimarî proje, sergi, kumaş, desen gibi konuları içeren kataloglar, gravürler ve çeşitli kitaplardır. Bu 900 adet civarındaki fotoğraf albümünün 11 adedi, renkli fotoğrafları içermektedir. Albümlerdeki resim adedi 36.000 civarındadır. Fotoğraflar genel olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla XX. Yüzyılın başlarına tarihlenmekte olup, başta Osmanlı İmparatorluğu topraklarıyla, Avrupa, Amerika, Afrika, Mısır, Japonya, Uzakdoğu gibi kıta ve ülkeleri, ciltler dolusu kitabın anlatamayacağı bir biçimde gözler önüne sermektedirler. Kültür tarihi, fotoğrafçılık tarihi ve fotoğraf sanatının başlangıcı ve gelişimi açısından önemli belgeler niteliğindeki bu görsel kaynaklar, sosyal hayat, sokaklar, kıyafetler, din ve devlet büyükleri, yabancı devlet başkanlarının İstanbul ve ortadoğu ziyaretleri, şehzade, sultân, zâbit, yaverân, askerî birlikler, hastalar ve çeşitli kesimden şahıs fotoğraflarıyla, şehir ve tabiat manzaraları, şehir panoromaları (özellikle Haliç ve Boğaz), açılış törenleri, okullar, elçilikler, bankalar, çeşmeler, cami ve türbeler, kiliseler, kaleler, köprüler, karakollar, sanat eserleri, arkeolojik bölgeler, müzeler, sergiler, mücevherler, saraylar ağır sanayi ürünleri, fabrikalar, haralar, çiftlikler gibi birçok konuları içermektedirler. Araştırmacılara daha iyi hizmet verilebilmesi ve albümlerin daha fazla yıpranmaması gayesiyle, 18 ciltten oluşan katalog ve indeksi hazırlanmıştır⁶⁷.

Müzik eserleri konusuna gelince, 1828 yılında Mızıka-i Hümayun'un kurulması ve 1880 yılına kadar İtalyan müzik ekolünün hakim olmasıyla birlikte, Donizetti ve Guatelli gibi paşaların, İtalyan eserlerinden derlenen teorik kitaplar ve notalarla büyük bir müzik kütüphanesi oluşturdukları bilinmektedir. 1880 yılından sonra Mızıka-i Hümayun Kumandanı olan Aranda Paşa ile sarayda Fransız müzik ekolüne geçilmiştir. Bu sayede saraydaki müzik kütüphanesi, Fransız müzik eserlerinden oluşan külliyatlarla da geniş ölçüde takviye edilmiştir. Öte yandan, saray çevresinde Türk ve Batı müziği alanında hazırlanan teorik kitaplar ve besteler de bu kütüphaneye dahil olmuştur.

⁶⁷ N. Ergin, *a.g.t.*, s. 50.

Bununla birlikte İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde çok az miktarda müzik eseri bulunmaktadır⁶⁸.

Koleksiyonun bütünü ile oranlandığında da bu durum açıkça gözükmemektedir. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı'ndan elde ettiğimiz bilgilere göre, Bilim ve Sanat Merkezi Kitap Galerisi'nde bulunan Nadir Eserler Koleksiyonu'ndaki eserlerin Aralık 2005 itibarıyla dökümü şöyledir; Yazma: 18606, Matbu: 25375, Albüm: 911, Fotoğraf: 36585, Baskı Albüm: 693, Harita: 1350, Müzik Notası: 212, Gazete: 554, Dergi: 345 (2180) cilt (Osmanlıca-Sürelî Yayın), Hatt ve Levha: 28, Latin Harfli: 4300 (II. Abdülhamit Kütüphanesi'ne ait Avrupa Nadir Eserler), İbnülemin: 3808, İbnülemin Hatt ve Levha: 568'dir⁶⁹

Sonuç

Yıldız Kütüphanesi'nin tasfiyesi, Saray'dan İstanbul Üniversitesi'ne kadar uzanan bir yolculuğu içine almaktadır. Bu yolculuğun başlangıcını, 31 Mart Vakası ve sonrasında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan

⁶⁸ Bir iddiaya göre, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde çok az sayıda müzik eserinin bulunması 31 Mart hadisesindeki yağmayı akla getirmektedir. Buna göre, yağmalanan diğer eserlerin bir kısmı sahaflarda satılmış, diğer bir kısmı ise, çeşitli koleksiyonlarda sonraki zamanlarda ortaya çıkmıştır. Son olarak Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Matematik Araştırmaları Enstitüsü'ne geldiği tahmin edilen V. Mehmed Reşad'a ait ve ithaf müzik notaları, İstanbul Üniversitesi'ne devredilmiştir. Bunlar içerisinde V. Mehmed Reşad'a ait beste eskizlerini içeren defterler de bulunmaktadır. Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne gelen eserler arasında pek az el yazması ile matbu teorik müzik kitapları ve şarkı mecmuaları vardır. Bunlardan Kantemiroğlu'nun "*Edvâr-ı İlm-i Müsiki*" si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Müze Bölümü'nde muhafaza edilmektedir. Ayrıca yaklaşık 200 kadar esere ait matbu ve el yazması notalar bulunmaktadır. Bunların 100 adet civarındaki bölümü matbu olup, İtalyan, Fransız, Alman, Avusturyalı, Macar, İspanyol, Yunan, Bulgar gibi yabancıların yanı sıra Türk bestecilerine aittir. Çoğunluğu XIX. yüzyılın Rossini, Verdi, Bellini, Liszt gibi bestecilerine aittir. Bu sanatçılardan bazıları saraya ithafen eserler de göndermişler, bazıları da konserler vermek için İstanbul'a gelmişlerdir. Matbu eserlerin bir kısmı ise, Mızıkâ-i Hümayun hoca ve sanatçılarıyla, saray çevresinden kişiler tarafından hazırlanmış ve genelde marş formunda bestelenmiştir. Bk. N. Ergin, *a.g.z.*, s. 51-52. Saraya İthaf edilen el yazması besteler hakkında bilgi için ayrıca bk. Bk. N. Ergin, *a.g.z.*, s. 54-172.

⁶⁹ İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanı Vekili sayın Yrd. Doç. Dr. Ümit Konya'ya ve Nadir Eserlerden Yararlandırma Hizmeti'nde görevli Uzman Kütüphaneci Yasemen Akçay'a verdikleri bu bilgilerden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

gelişmeler oluşturmaktadır. II. Abdülhamid'in adının bile telaffuz edilmediği, kendisinden "Hakan-ı Mahlû" veya "Hakan-ı Sâbık", Saltanat döneminden ise, "Devr-ı sâbık" diye bahsedildiği bu dönemde Yıldız Kütüphanesi'nin tasfiyesine başlanılmıştır.

Karmaşık bir süreç içerisinde gelişen olaylar ve uygulamalar dizisi, Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin bir raporuyla başlamış, bu süreç Yıldız Kütüphanesi'nin Maarif Nezareti'ne devredilmesi ile son bulmuştur. Yıldız Kütüphanesi'nin tasfiyesi, çalkantılı bir siyasal dönem içinde olmasına rağmen yine de konunun uzmanı kişiler görevlendirilerek yerine getirilmeye çalışılmıştır. Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin raporunun esas alınarak çalışmalara başlanması, bu durumu göstermektedir.

Bunlardan başka, Cumhuriyet döneminde alınan kararlarla kütüphanenin İstanbul Darülfünunu'na devredilmesi çok önemlidir. Zirâ, Türkiye'nin en eski ve köklü üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nin böyle bir kütüphaneye sahip olması, bir **öğretim** kurumunun tarihi boyunca eşine ender rastlanabilecek güzellikteki olaylardan birisidir. Bu çerçevede, öncelikle Yıldız Kütüphanesi'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nin oluşumunda temel teşkil ettiği söylenebilir. Yıldız Kütüphanesi'nin Darülfünun Kütüphanesi'ne nakledilmesinden sonra, koleksiyon ile eski saray kütüphanecisi Sabri Kalkandelen'in ilgilenmesi önemlidir. Ancak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kütüphanecilik alanında meydana gelen gelişmelerin, kütüphanenin Darülfünun'a devriyle eş zamanlı olması, koleksiyon için gerçekten büyük bir şans olarak gözükmektedir.

Genel olarak belirtmek gerekirse, koleksiyonun sağlam bir şekilde tespiti öncelikle kütüphanenin tasfiye sürecinin eksiksiz bir biçimde ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu bakımdan, Yıldız Kütüphanesi'nin tasfiyesi sürecinin tarihi bağlamdaki değerlendirmesini içeren bu makalemizin ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi de, kütüphanenin iki önemli devredilme aşamasından geçmiş olduğudur. Bu iki önemli devir aşamasını Osmanlı döneminde Maarif Nezareti'ne, daha sonra Cumhuriyet döneminde İstanbul Darülfünunu'na devri oluşturmaktadır.

Bu noktadan hareketle, Osmanlı döneminde yaşanan ve tasfiye sürecinin ilk devir aşamasının arşivsel ayağını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ: SARAY'DAN ÜNİVERSİTE'YE

ve Yıldız Kütüphanesi'nin Maarif Nezareti'ne devri sırasında görevli komisyon tarafından tutulan ve sayım sonuçlarını gösteren defterler oluşturmaktadır.

Diğer yandan, Abdurrahman Şeref Bey'in de vurguladığı gibi Yıldız Kütüphanesi 20.000'den daha fazla, Maarif istatistiklerine göre yaklaşık 31.000 kitap, risale, süreli yayın koleksiyonları ile plan, harita mecmualarını içermekte ve muntazam bir defteri yani kataloğu bulunmaktadır. Ayrıca, başka bir araştırma sonucu elde edilen bilgiye göre, "Kütübhâne-i Hümayûn Esâs Defteri"nde Süleyman Hasbî tarafından yazılmış olan takdim yazısında yirmi iki büyük cilt halinde konu ve dillerine göre hazırlanmış katalogların mevcudiyetinden bahsedilmektedir.

Yıldız Kütüphanesi'nin içerdiği koleksiyonun sayısal tespitinde önem taşıyan kataloglara işaret ettikten sonra, kütüphanenin koleksiyon bakımından zenginliğinin, bilimsel araştırmalar için eşi bulunmaz derecede olduğunu burada bir kez daha tekrarlamakta bir sakınca görmemekteyiz. Son olarak diyebiliriz ki, II. Abdülhamid'in seçkin bir saray kütüphanesi olan Yıldız Kütüphanesi, yağma gibi bir tehlikeden kurtulduktan sonra, karmaşık bir tasfiye süreci ile Osmanlı döneminde Maarif Nezareti'ne devredilmesiyle başlayan; Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise Darülfünun'la devam eden ve İstanbul Üniversitesi'nde sonlanan oldukça enteresan bir yolculuğa sahiptir. Böylelikle Yıldız Kütüphanesi'nin, saraydan sonra kanatları altına girdiği İstanbul Üniversitesi bünyesinde varlığını sürdürerek, gelecekte de bilime ve eğitime ışık tutmaya devam edeceğine inanıyoruz.

Abstract

THE LIBRARY OF YILDIZ PALACE: FROM PALACE TO UNIVERSITY

This article is generally divided into two sections because of the main theme that is a journey of palace library from palace to university. In the first section, the period of discharge of two libraries are considered, and finally distribution to the Ministry of

Education after Abdülhamid the Second was dethroned and sent into exile in the Yıldız Palace, the First of these libraries is the Library of Yıldız Palace which is also known as the Great Library. Other one is the Individual Library of Abdülhamid the Second. In the Second section, the situation of these libraries in the Republic of Turkey were considered. Accordingly, both of the libraries were consigned to Darülfünun in the Republic of Turkey. Later on, in the period of the transformation of Darülfünun to İstanbul University, the two libraries were also consigned to the university.

Keywords: the Library of Yıldız Palace, discharge, Darülfünun, İstanbul University, the Ministry of Education.

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ: SARAY'DAN ÜNİVERSİTE'YE

E K

Yıldız Kütüphanesi'nde 1329-30/ 1911-12 Senesine kadar Türkçe, Arapça, Farsça Olarak Ayrılmış Yazma-Matbu Eserlerin Toplamı

Kitapların Türleri	Yazma Kitaplar	Matbu Kitaplar	Toplam
Masâhif-i Şerife	224	40	264
Kütüb-i mukaddese		27	27
Kırâ'et ve Nahiv, tefâsîr-i şerife	146	315	361
Usûl-i Hadîs ve Ehâdis-i Şerife	191	269	460
Mevâ'iz ve Takvâ	147	357	504
Usûl-i Fıkıh, Fıkıh, Ferâ'iz, Fetâvâ	224	457	681
Akâ'id ve Kelâm ve Felsefe	179	406	581
Tasavvuf ve Menâkıb	355	635	990
Hikmet, Mevâlid, Kimyâ	68	212	280
Tıbb ve Teşrîh, Terbiyye-i Bedeniyye, Hıfzussahha	147	328	475
Cebir, Hisâb, Usûl-i Defterî, Hendese, Müsellesât, Mesâha	26	196	222
Coğrafya	20	90	110
Hukûk	24	406	430
Fünûn-i Harbiyye "Berriyye ve Bahriyye"	95	335	430
Tevârîh	271	739	1010
Siyer	117	121	238
Muhâzarât, Devâvîn, Arûz, İnşâ ve Kitâbet, Edebiyyât, Eş'âr, Ahlâk	400	852	1252
Nahiv ve Sarf, Mantık, Vaz', Âdâb Ma'ânî, Bedî, Beyân	121	541	662
Lügât	193	54	247
Zirâ'at ve Sanâiyi'	4	30	34
Hey'et ve Nücûm	98	128	226
Seyâhatnâme ve Terâcim-i Ahvâl	414	144	558
Ulûm-ı Siyâsiyye	82	46	128
Resim ve Hüsn-i Hatt	96	11	107
Roman	1519	443	1962
Resâ'il-i Mevkûte		603	603
Kütüb-i Mütenevvi'a	355	351	706
Kütüb-i Ecnebiyye		8858	8858
Ed'iyye	325	217	542
Bahriyye	1	10	11
Elsine-i Muhtelife Sarfları	14	123	137
Mecâmi'u'r-resâ'il	116	64	180
Derdest-i Tasnif kütüb-i İslâmiyye	1696	2755	4051
Albüm		1185	1185
Harîta ve Plan		1615	1615
Nota		64	64
İstatistik		1607	1607
Sâlnâme		221	221
TOPLAM	7129	24190	31319

(Maarif Vekaleti İhsaiyyat Mecmuası, Darü'l-hulafetü'l-aliyye 1334, s. 45, levha:46; Maarif Vekaleti İhsaiyyat Mecmuası, Darü'l-hulafetü'l-aliyye 1336, s. 95, levha:72)

